

VIDA LAJOS: SZÉP ERNŐ-KÖNYV (SZÉP ERNŐ ÉLET- ÉS PÁLYARAJZA)
Debrecen, Csokonai Kiadó, 2007, 290 l.

Ennek a 2004-ben lezárt könyvnek a megjelenése jelentős eseménye az egyre jobban kibontakozó Szép Ernő-renezsánsznak. Szerzője az író szülőhelyén, Hajdúszoboszlón lévő Szép Ernő Középiskolai Kollégium igazgatója, magyartanár, lektora pedig az a Purcsi Barna Gyula, akinek tollából az eddigi első és utolsó, még 1984-ben megjelent Szép Ernő-(kis)monográfia kikerült.

Az új monográfia elsősorban bámulatosan adatgazdag életrajz. Vida mindent figyelembe vett, amit eddig írtak a tárgykörben, s ennek során tévesen rögzült lexikon-adatokat helyesbít (például, hogy a családot eredetileg nem Schönnek hívták), helyszíneket pontosít-részletez, kezdve a gyermekkor Hajdúszoboszlójával a századforduló Pestjén, a rövid bécsi emigráción, majd a két világháború közötti Margitszigeten, s a nyilas korszak védett házain át egészen az 1945 utáni „Szép Ernő voltam” bemutatkozásban megnyilvánuló szocialista semmibevettségig.

A pályaképet, amely az életrajzhoz igazodva (és a lírai alany vagy a prózai narrátor és Szép Ernő valóságos személye között semmiféle különbséget nem téve) időrendben mutatja be a lírikusnak, prózaírónak és színpadi szerzőnek egyaránt jelentős író, mindenekelőtt recepciótörténetnek lehet felfogni: a szerző, miközben gondos filológusként rendet tesz a néha egymást átfedő kötetek és a legkülönbözőbb újságokban megjelent írások között, a mérvadó

– sokszor egymással vitatkozó – kritikák fényében állítja elénk, amiket ő maga szerényen leginkább csak kommentál. E kommentárok közül kettőt említ. Vida finoman sejteti, hogy nem biztos, hogy jogos az a Babits által elindított és azóta közhellyé vált besorolás, amely szerint Szép Ernő pusztán valamiféle gyermeki lírikus lenne – de azért végkövetkeztetése az, hogy „biztonságosabb a kitaposott ösvényen haladni”, s vitathatóbb Tandori Dezső ezt meghaladó értelmezése (257). A másik példa azért érdekes, mert jelzi a Szép Ernő-kép ma is zajló változását: Vida e könyvben még lekicsinylően értékeli azt a *Natália* című kisregényt, amelyet 2008-ban épp ő adott ki a kéziratok hagyatékából (Bp., Noran), s amelyet az előszóban már – joggal – az író legjobb prózai művei közé sorol.

A könyvet csemegeként két bónusz-fejezet zárja. A *Kinagyított képek* többek között az író és Ady, illetve Krúdy kapcsolatát, továbbá margitszigeti és bécsi éveit tárgyalja aprólékos gondnal, az *Egymásra rajzolt portrék* pedig a Szép Ernőről kialakított kép 1945 utáni változásának fő állomásait és e változások fő szereplőit, a Nyugatosoktól, Gellért Oszkártól Réz Pálon át egészen Tandoriig. Végül ne hallgassam el e kitűnő munka egyetlen, de annál súlyosabb (s talán inkább a kiadón számon kérendő) fogyatékoságát: a névmutató hiányát.

Bojtár Endre

KOSZTOLÁNCZY TIBOR: A FIATAL OSVÁT ERNŐ

Budapest, Universitas Kiadó, 2009, 279 l.

Nehéz feladatra vállalkozott Kosztolánczy Tibor, amikor Osvát Nyugat előtti pályakorszakának feltárását és újragondolását tűzte ki célul, s megírta *A fiatal Osvát Ernő* című könyvét. Nehéz dolga volt, ugyanis Osvátról érdemtelenül kevés szekunder irodalom, tanulmány született, ugyanakkor annál több visszaemlékezés látott róla napvilágot. A műfaj szubjektivitásából adódóan ez utóbbiak nyomán számos téves adat épült be a köztudatba. Osvát születési adatai tisztázatlanok voltak, a Budapestre kerülés és a Nyugat indulása közötti pályaszakaszt Osvát Kálmán egyenesen földalatti korszakként emlegeti feltáratlansága miatt. Másrésről Fráter Zoltán Osvát-monográfiája, mely egy teljes pályáivet rajzol fel, megkerülhetetlen viszonyítási pontként állhatott Kosztolánczy előtt.

A fiatal Osvát Ernő című munka legkiemelkedőbb érdeme, hogy széleskörű primer kutatáson alapul: a visszaemlékezések adatai mellett és helyett elsősorban forrásokra támaszkodik. Így Kosztolánczy tisztázza az Osvát körüli genealógiai problémákat: nemcsak a nagyszülők, szülők személyére vonatkozóan kapunk hiteles, anyakönyvi hivatkozásokkal alátámasztott képet, melyet a szerző társadalomtörténeti háttérbe helyezve még plasztikusabbá formál, hanem kiderül Osvát Ernő születési dátuma is. A kötet nyitómondata szerint „Osvát Ernő Nagyváradon született – Roth Ehezekiél néven – 1876. április 7-én.” (7.) S ezzel számos lexikonunk (*Magyar életrajzi lexikon*, *Új magyar irodalmi lexikon*) és irodalomtörténeti kézikönyvünk tévedését korrigálja a szerző. Köztudott, hogy

Osvát szándékosan egy-két évvel fiatalabbnak tüntette fel magát, s noha Reichard Piroskának elárulta ezt a ténytet, a kutatásnak mindmáig nem sikerült a helyes dátumot tisztáznia. A kötet szerzője az OSZK kéziratárának egy választói jogosulást megállapító hivatalos dokumentuma alapján elindulva rekonstruálta ezt a Romániai Állami Levéltár Bihar Megyei Részlegében található nagyváradi anyakönyv segítségével. A kötet egyúttal a születési anyakönyv másolatát is tartalmazza, s ezzel minden kétséget kizáróvá válik e születési dátum valódisága.

Kosztolánczy hasonlóképpen jár el a közép- és felsőfokú tanulmányok számbavételekor is: a Premontrei Kanonokrend Nagyváradi Katolikus Főgimnáziumában töltött időt, az önképzőkori munkát, az 1893 júniusában tett érettségit, majd a nagyváradi joghallgatóként töltött egy évet (1893–94) szintén a nagyváradi levéltár iratanyaga révén, illetve az iskolai értesítők segítségével sikerült rekonstruálnia.

Hasonlóképpen tisztázásra szorult a budapesti jogi és bölcsészettudományi képzésének időpontja is, ugyanis Osvát Ernő szándékosan homályban tartotta az erre vonatkozó adatokat, s testvére, Osvát Kálmán visszaemlékezése is akarva-akaratlanul téves adatokat hagyományozott az utókorra. Kosztolánczy kutatásai szerint az akkor Róth Ernő nevet használó Osvát 1894 őszétől az 1896–97-es tanévig jogot hallgatott a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem almanachja szerint, majd a jogi szigorlatra nem ment el. 1897-től kezd meg a bölcsészettani tanulmányait, melyeket 1901-ig több-kevesebb rendsze-

ressséggel folytat. Ezzel a kutatással nyilvánvalóvá válik az Osvát-testvérek tanulmányok körüli szándékos zavarkeltése, az, hogy Osvát Ernő születési idejének homályban tartásával egy sikertelen időszakot kívántak kitörölni a köztudatból. Osvát Ernő tehát a diplomával nem záruló évek sikertelenségét leplezte és negligálta a gesztussal.

A bölcsészeti képzés részletezésére szintén nagyobb hangsúlyt fektet a szerző: nemcsak az évfolyamtársak sora érdekes (Horváth János, Meller Simon, Móra Ferenc), hanem a nagyhatású tanáraihoz: Beöthy Zsolt-hoz és Gyulai Pál-hoz való viszony feltárása is érdekes adalék. Különösen Gyulai-hoz való viszonyulása, hisz egy újabb bizonyíték, mely eloszlatja azt a tévhitet, mely szerint Gyulai esztétikáját a Nyugathoz kötődő írók, szerkesztők tagadták vagy figyelmen kívül hagyták. Osvát is – miként kortársai közül számosan, így pl. Schöpflin Aladár, Hatvany Lajos, Elek Artúr stb. – feltétlen tisztelettel szólnak egykori tanárukról, az amúgy nem különösebben jó előadó Gyulai Pál-ról, s hatással van kritikusi munkájukra. Gyulai és a fiatal Osvát esztétikai nézeteinek rokonítása nem új gondolat: a szerző hivatkozik is a Nyugati 1919-es Osvát-számának Schöpflin-esszéjére. Azért is tanulságos a Gyulairól szóló hosszabb kitekintés, mert a szerző fontos fejezetet szentel a Gyulai-esztétika főbb alapelveinek számbavételére és Osvát esztétikai szempontjainak összevetésére. S mindez alapja lesz annak a részletezőbb szövegelemzésnek, mely a Gyulai alapelveit követő, kritikáíró Osvát munkáit vizsgálja. Osvát, aki számos kortársához hasonlóan az „életet” és az „egyénséget” keresi a műalkotásokban, az alak, történet, megfigyelés, elbeszélésmód kulcsfogalma-

ira támaszkodva építi fel fiatalkori kritikáit. Kosztolánczy meglepő állítását, miszerint Gyulait tartja kevésbé normatív bírálónak, Osvát kritikáinak mélyreható szövegelemzésével bizonyítja.

Osvát kritikusi működése kevéssel a Budapestre költözését követően kezdődik, és a Nyugat indulását megelőző időszakra esik. Miként már szóltunk róla, Osvát Kálmán földalatti korszakként emlegeti ezt az időszakot, s Fráter Zoltán is átveszi ezt a megnevezést monográfiájában, hisz Osvát Ernő életrajzírói erről az időszakról tudnak legkevesebbet, s csak a szerkesztővel születő kritikus halálának tényéről emlékezik meg a szakirodalom. Kosztolánczy e köz-helyek és általánosságok mögé nézve, s kortárs források hiányában Osvát kritikáinak szövegelemzésével annak a nyomába ered, hogyan számolja fel Osvát magában a kritikust, az író embert. A vizsgálat tárgyát képező, 1898 és 1900 közé eső szövegkorpuszba kortársak műveiről (pl. Papp Dániel: *A rátótiak*, Bródy Sándor: *Az ezüst kecske*, Rákosi Viktor: *Korhadrt fakeszettek*, Hermann Ottóné: *Ember volt*, Gellért Oszkár: *Az első stációnál* stb.) készült recenziók tartoznak. A szövegek egy részéről, melyek álnév alatt vagy szignóval születtek, Kosztolánczy bizonyítja Osvát szerzőségét. E kritikákat, mint eddig azonosítatlanokat s az Osvát-szövegkorpuszban meg nem jelenteket, könyve függelékében közli is. Kosztolánczy arra a belátásra jut, hogy a recenziókból kitűnik, Osvát elemzői pozíciója 1898–1899 fordulóján elbizonytalanodik, a vizsgált művekben a mit mondásához képest a hogyan mondás kérdése felértékelődik, ami a normatív bíráló számára zavart kelt, s ez hozzájárul a kritikus későbbi elhallgatásához. A pályakezdés pozitívista tendenciáihoz

képest az impresszionista kritika egy-egy változata vagy legalábbis kísérlete is megjelenik. Az elemzés jól illusztrálja a recenzens vívódását az anyag textussá formálásával. A Gyulaitól átvett terminológia szűkössnek tűnik számára: tartalmi rekonstrukcióra, az alakok hitelességének megállapítására igen, de a stiláris kérdések vizsgálata nem alkalmas. Osvát próbálkozna a normák nélküli recenzeálással, de sem ehhez, sem az impresszionista kritikához nincs affinitása. (Kivételt képez Bródy *Az ezüst kecske* című művéről írt kritikája.) Kosztolánczy rámutat, hogy a századelő éveire egyre inkább az egzakt terminológia hiánya felismerésének jegyében telnek, a módszertani válság Gellért *Az első stációnál* című kötetéről írandó recenziójánál kulminálódik, s Osvát ezen a ponton hagy fel az írással. Ahogy Kosztolánczy fogalmaz: „Osvát meg van győződve önnön ítélőerejéről, hivatottságáról, azonban nincs eszközrendszere, terminológiája, hogy ezt mások számára is közvetítse.” (121.)

A kötet negyedik, *Újrakezdés* című fejezetében újabb forráskutatás nyomán Osvát Nyugat előtti lapjainak, illetve azokhoz fűződő viszonyának tisztázására, és számos téves hiedelem eloszlatására vállalkozik. A meg nem jelenő Új Figyelő alapítási terveinek rekonstruálásával, a Magyar Génusz, valamint a Figyelő történetének feltárásával és tartalmi elemzésével nagyrészt adós a sajtó- és irodalomtörténet.

Az Új Figyelőt érintő visszaemlékezések adatainak ütköztetése, illetve a Budapest Főváros Levéltárában található, a főpolgármesternek benyújtott lapkiadási kérvény nyomán kiderül, nem Osváté és Fenyőé a kizárólagos érdem a modern irodalmi törekvéseket felkaroló lap(ok) indításában, hanem azé a Kovács Jenőé is, aki

az indítandó folyóirat szerkesztőjeként és kiadójaként jelöli meg magát a lapalapítási kérelemben. Kovács a Magyar Génuszban is fontos szerepet tölt be, a lap főmunkatársa, s majd a Figyelőben is jelentkezik írásokkal, mielőtt végleg elhallgat. Azért is érdekes, hogy Kosztolánczy felhívja a figyelmet Kovács Jenő személyére, mert tényszerűen is fény derül Fenyő Miksa kései emlékezéseinek szándékolt torzításaira: megfigyelhető Kovács Jenő lapalapító gesztusáról, személyéről, mint ahogyan a végül meg nem jelenő Új Figyelő előfizetési felhívását is – vélhetően ezúttal véletlenül – tévesen 1904-re datálja.

Kosztolánczy újabb forráskutatással feltárja azt a folyamatot, amely során Osvát az 1902-ben Karczag Vilmostól és Hevesi Józseftől 9000 koronáért megvásárolt félkatonai lapot 1904-ig kevés üzleti érzékkel csődbe viszi. Gellért visszaemlékezéseit a lap hivatalos dokumentumain szereplő tényekkel szembesítve újabb legendák lepleződnek le: a bukás szélén álló lapot nem adásvételi szerződés keretében, 800 koronáért vásárolja meg új tulajdonosa, a Gellért által felemlített Posgay Géza, hanem az általa képviselt hitelszövetkezeté lesz. Kosztolánczy az Osvát és Gellért szerkesztette folyóirat tartalmi elemzésére is vállalkozik, plasztikus képet adva annak karakteréről, és arról a sietős íráskényszeréről is, mellyel Osvát próbálja megmenteni a lapot. A már alig író Osvát régi, más lapok számára el nem készült, le nem kötött vagy el nem küldött írásokat vesz elő, átírja azokat, remélve, hogy megmentheti még a Magyar Génuszt. Kosztolánczy az Elek Artúr hagyatékból fellelhető kéziratok segítségével tisztázza több szöveg szerzőségét, s rekonstruálja a szövegalkotás folyamatát is. A könyv szerzője arra is

felhívja a figyelmet, hogy Osvát így jár el következő lapja, a Figyelő beköszöntő írása, a sokat hivatkozott *Motívumok* esetében is.

A Nyugat előtti utolsó lapindítási kísérlet, az 1905-ös Figyelő már alig hoz Osvát-írásokat, s mint Kosztolánczy kéziratok segítségével bizonyítja, nyár közepétől Elek Artúr és Fenyő veszik át a szerkesztést is. A lap írásainak számbavételén túl, újabb cikkek genezise válik nyilvánvalóvá: több Szini Gyula-, Elek Artúr-, Szilágyi Géza-cikk „barkácsolása” lepleződik le. Kosztolánczy azt a legendát is eloszlatja, hogy Ignotus írt volna a lapba, hisz *A háború az irodalomban* című kisesszé kézírata minden kétséget kizáróan Elek Artúr keze nyoma, az ő hagyatékban is lelhető fel, az –us szignó ezúttal őt takarja. A lap recepciójának áttekintése után Kosztolánczy rámutat a kontinuitásra a Nyugattal, az utolsó számok tematikájának és szerzőinek Nyugat-béli megjelenésére.

A kötet függelékében a kutatókat és az olvasókat segítő, a könyv tematikájához kapcsolódó levelek, számos elfeledett, eddig kallódó kritika és egy Osvát írásaiból összeállított bibliográfia található.

Az eddigiek alapján is kitűnik, hogy Kosztolánczy Tibor könyvében Osvát ifjú éveinek és pályának mélyreható áttekintését végezte el, számos olyan adat tisztázásával, Osvát-írás felderítésével, Osvát lapjainak újraolvasásával, mellyel jelentősen árnyalja Osvát a Nyugat indulása előtti éveit. Külön érdeme a könyvnek, hogy nem ismétli meg Fráter Zoltán eredményeit, hanem más csomópontokat vizsgálva közelít a témához, s így a két kötet módszerét tekintve kiegészítő viszonyban van egymással. Kosztolánczy írásának – természetesen a biográfiai és filológiai alapadatok tisztázása mellett – fontos tanulsága, hogy a Nyugat munkatársainak és kortársainak mind Gyulai személyéhez, mind esztétikájához, kritikai gyakorlatához való viszonyát újra kell gondolni. S végezetül, Kosztolánczy könyve ismét meggyőz bennünket, hogy a történeti tárgyú kutatás mindig a forrásoknál kezdődik, mert – Karinthyval szólva – minden egy kicsit másképp van, mint ahogy az a – memoárookra támaszkodó – (irodalom)történeti köztudatban él.

Rózsafalvi Zsuzsanna

RÓNA JUDIT: NAP NAP UTÁN.

BABITS MIHÁLY ÉLETÉNEK KRONOLÓGIÁJA, I, 1883–1908

Budapest, Balassi Kiadó, 2011 (Babits-kronológia, 1), 560 l.

Az önálló életrajzi kronológia fájdalmasan hiányzó műfaj a magyar irodalomtudományban, pedig színvonalas jelenléte elengedhetetlenül fontos lenne mind a szigorúan vett szakma, mind a szélesebb, irodalom iránt érdeklődő olvasók számára. A magyar írók, költők életét kronologikusan feldolgozó munkák mostanáig, egy-két

kivételtől eltekintve, valamilyen más kiadvány kísérelő mutatójaként jelentek meg, főleg a nyomtatásban már publikált adatokra hivatkoztak, s leginkább az írók életének kiemelkedő dátumait regisztrálták. Róna Judit Babits-kronológiája túllép ezen, s az eredeti forrásokra, kéziratokra, levelezésre, kortársak Babitscsal kapcsola-

tos írásaira, korabeli fogadtatására, az egyre bőségebb szakirodalom adataira, valamint a kritikai kiadásban részt vevő kutatók legújabb eredményeire támaszkodva tárja föl Babits életének eseményeit. Mindezt a mikrotörténet-írás módszerének segítségével a címnek megfelelően úgy dolgozza fel, hogy valóban „[n]apokra lebontva követhetők a költő magánéletének, közéleti szereplésének, s természetesen elsősorban írói-költői-kritikusi-szerkesztői-kurátori működésének tényei” (9). Babitsén kívül két kritikai kiadás műhelyében is (Kölcsey Ferenc és Szabó Lőrinc) készülöben van egy-egy nagyszabású, hasonlóan forrásértékű életrajzi kronológia. Épp ezért irodalomtörténeti, műfaj-történeti szempontból is öröm, hogy kezünkbe vehetjük a Róna Judit által elkészített és egyúttal sajtó alá rendezett Babits-kronológia 1908-ig terjedő első részét, mely az elmúlt két és fél évtizedben folyó Babits-kutatás egyik filológiai alapművének tekinthető.

Babits Mihály 1924-ben a következőket írta *Könyvről-könyvre* rovatában a Dézsi Lajos által sajtó alá rendezett Balassakötet kapcsán a filológiai munka kritikájának jellegzetességeiről: „Az irodalmi kritikát első sorban a művek jelességei érdeklik, ezek a pozitívumok, minél jobb valamelyik mű, annál többet lehet beszélni róla, ami rossz, arról nem is érdemes beszélni. Egészen másképpen van a kiadás filológiai munkájának kritikájával. Itt a jelesség maga a korrektség, a hibátlanúság, sokszor szinte negatív valami, szerény munka ez, mely nem nyit teret a dicsőretné, s csupán hibáiban ad fogószót a szónak.” Majd a következő, nem éppen feminista mondattal fejezi be gondolatmenetét: „Ilyennemű munka úgy legjobb talán mint az asszony,

ha legkevésébbet lehet beszélni róla.” (Nyugat, 1924/8–9.) Ha Róna Judit kronológiáját csak abból a szempontból kellene megítélnünk, hogy nála a „jelesség maga a korrektség, a hibátlanúság”-e, akkor valóban keveset kellene beszélnünk róla, hiszen annak ellenére, hogy óriási adathalmazt mozgat, rendkívül megbízható leírásokkal van dolgunk. Ha viszont már az életrajzi kronológia egyik megvalósulási formájaként vizsgáljuk a szöveget, melynek műfaja nem igazán elterjedt a hazai tudományos kutatásban, akkor valóban igaz, hogyha „minél jobb valamelyik mű”, jelen esetben a kronológia, „annál többet lehet beszélni róla”.

A kronológia ugyanis, mint műfaj, izgalmas problémákat vet fel. Hiszen elméletileg és gyakorlatilag is megválaszolandó kérdés, hogy a múlt értelmezésében való részvétel hogyan alakítja a kronológia egészét. Megannyi elméleti kérdés: hogyan ragadható meg az idő, mi az életút, mit jelent és hogyan képezhető meg egy kronológiai adat, milyen rendszerben tárjuk fel az eseményeket. Segédeszköznek, szekundér produkciónak tekintjük-e, vagy olyan önálló alkotásnak, amelynek önmagában is megvan az értéke, nemcsak az életmű kutatásának alárendelve. Ezekre a kérdésekre ad lehetséges választ Róna Judit bevezetőjében, s az egész munkán érződik egy következetes szemlélet végigvitele. Legfontosabb rendező szempontja: „*mindent, ami különféle forrásokból* tudható, hozzáférhető, s valamilyen módon dátumhoz köthető, regisztrálni kell. Ennek a teljességre törekvésnek egyetlen igazodási pontja maga a »főhős«, Babits Mihály – minden eseménynek, ténynek közvetve vagy közvetlenül hozzá kell kapcsolódnia, rá kell vonatkoznia.” (17.)

A hatalmas Babits-kézirathagyaték, a kiterjedt levelezés, a majdnem tízezer levél, melyből mintegy 1250 a Babits által írottak száma, s 8000-nél több a hozzá szólóké, a Török Sophie által valóban „nap nap után” vezetett noteszek, melyekbe házasságkötésüktől folyamatosan jegyzetelt, a Baumgarten-kuratórium iratai, a *Beszélgetőfüzetek* megrendítő lapjai és nem utolsósorban az életmű súlya, gazdag reflektáltsága szinte kínálják az anyagot egy életrajzi kronológia elkészítéséhez. Fontos szempont az is, hogy Babits 1908-tól, *A Holnap* megjelenésétől kezdve közszereplő lett, 1914-től kezdve egyre inkább, 1929 után pedig többszörösen az irodalmi és kulturális élet középpontjába került, hiszen a Baumgarten Alapítvány kurátorként és a Nyugat szerkesztőjeként élete nagyrészt intézményesült formák között zajlott. Ami történt vele alkotóként is, közszereplőként is irodalomtörténetünk, intézménytörténetünk elválaszthatatlan része. Művei, cselekedetei már életében támadások kereszttüzében álltak, halála utáni kritikai fogadtatása politikai csúsztatásokkal teli. Mindez természetesen megnehezíti a saját műfajából következően ideológiamentes kronológia létrehozását, másrészt elengedhetetlenül szükségessé is teszi azt.

Róna Judit kronológiája már az 1908-ig terjedő szakaszban is óriás anyagot mozgat következetesen példaszerű pontossággal. A megjelent kézirat-katalógus (1994) és Babits-bibliográfia (1998) eredményei beépültek a napról napra követett életút folyamatába. Ezek az adatok többségükben megegyeznek a már közöltekkel, de a kronológiai munka feltáró természetéből fakadóan a kötetek elkészülte után előke-rült dokumentumok eltéréseket is szültek, és mostani közlésük sokszor filológiai új-

donsággal is szolgál. Az átfogó Babits-bibliográfia alapján került feldolgozásra az óriási mennyiségű szakirodalom. Több folyóméter cédulaanyag jött létre, s most az első rész sajtó alá rendezése és publikálása fordulópontot jelent a további munka szemszögéből is. Itt a recenzens egy pillanatra személyesen is megszólal, hiszen a kritikai kiadás munkatársaiként több mint két és fél évtizede közösen kezdtük el a Babits-kronológia készítésének munkálatait, először még együtt gyűjtve az adatokat Róna Judit és Ruttkay Helga számára, majd a gigászi munka egyre inkább Róna Juditra maradt, aki másfél évtizede egyedül folytatott hősies küzdelmet az irdatlan mennyiségű anyaggal. A végső fázisban lektorként is részt vettem a munkában, így filológiai kiegészítéseim nem is maradtak, csak néhány olyan szerkesztésbeli, elrendezésbeli észrevételem, javaslatom fogalmazódott meg, amely a következő kötetek sajtó alá rendezésekor talán hasznosítható lehet.

Jó döntés volt az 1908-as határ meghú-zása, hiszen az évek óta folyó nagy munkának az első összerendezés céljából valahol határt kellett szabni, mert az eseménydús élet összes napjával nem lehet egyszerre termékenyen szembenézni. Tartalmilag azért fontos ez a határ, mert ez az év alapvető változást hoz Babits életében. Ekkor lép az országos nyilvánosság elé, ettől kezdve lesz költőként közismert, ettől kezdve lesz a Nyugat szerzője, a napilapok állandó szereplője.

A Róna Judit által létrehozott szerkezet, a szakirodalomra való utalásnak, az időpontok kijelölésének, megnevezésének rendszere, az adatok föltüntetése szigorú következetességgel lett kialakítva. A Babits-kronológia egészére indulásának kö-

rülményei hatottak. A munka elkezdésénél az elsődleges cél az volt, hogy egyrészt kronológiai szempontból feldolgozza az akkor még publikálatlan levelezést, másrészt föltérképezze az addig megjelent szakirodalmi adatokat, azokat segédanyagként kronológiai adattá formálja segítségként a kritikai kiadás munkájához. Magából a kiinduló helyzetből következik tehát a Babits-kronológia alapvető jellemzője, hogy saját szerkezetét a kéziratokra, illetve a megjelent anyagokra, az azokban elhangzó adatokra alapozva úgy építi föl, hogy a regisztrálás kötelessége és a vizsgálakereshetőség lehetőségének biztosítása az egyik legfontosabb szempont számára. Ebből a szemléletből adódnak erőnyei és egyúttal nehézségei is. Róna Judit maga is így fogalmaz bevezetőjében: „A kronológia készítőjének *az önálló alap kutatás nem célja*, ideje sem marad rá; egybe kell gyűjtenie, s elfogadnia a már meglévő adatokat, noha mégis döntésre (és ehhez olykor bizonyos kutatásra is) kényszerül, ha azok ellentmondanak egymásnak” (13). Ahol tehát a szakirodalom alaposabban tárta föl az életutat, az részletesebben köszön vissza a kronológiai adatsorban, ám a szerző a kutatás „fehér foltjainak” kitöltését kevésbé vállalja föl. Vagyis a források és a szakirodalom adatai által kialakuló, néha valóban ellentmondásos kronológiai háló adja az alapstruktúrát, és nem egy a szerző által értelmezett kronológiai rend és arány. A jövőben e rendszer keretein belül érdemes lenne olykor határozottabban érvényre juttatni a meglévő adatok alapján a korszakoló szakember szerepét, hiszen egy jó kronológia, véleményem szerint, nemcsak hű tükrö a szakirodalom által összegyűjtött adatoknak, hanem egyben értelmezett adatok újrendezett struktúrája is.

Maga a kronológia sokkal több alapkutatást tartalmaz, mint azt a Róna Judit által megfogalmazott fentebbi szerény mondatból gondolhatnánk (a „kronológia készítőjének *az önálló alap kutatás nem célja*”), hiszen ő maga az összeállításakor alapforrások kijegyzetelésére, kéziratári kutatásokra is vállalkozott. Jellemző példa a pécsi gimnázium önképzőkörének a szakirodalom által sokszor emlegetett, de teljes egészében fel nem tárt jegyzőkönyve. Ebből az első pillantásra jelentéktelennek tűnő, ám nagyon érdekes dokumentumból mintegy ötven adat került bele a kronológiai sorba. Mindez persze nemcsak óriási adathalmaz, hanem összességében reveláló felfedezés is. Bár eddig is tényyszerűen ismertük Babits önképzőköri szerepét, de látva, sőt „nap nap után” érzékelve a szoros kötelékben működő, közösség előtt folyó rendszeres, komoly munkát, mégis másképp ismerhetjük fel, hogy Babits szellemi fejlődéséhez milyen sok segítséget nyújtott a pécsi gimnázium szakkörének ösztönző közege. Szinte testközelből értjük meg azt, hogy ebben a közösségben hogyan formálódott, milyen intenzíven művelődött az a gimnazista, aki az egyetemre kerülve nagy tudásával azonnal kivívta évfolyamtársai és a Négyesy-szemináriumban megismert barátai elismerését. Szinte minden más témával kapcsolatban is elmondható ugyanez. Másként vesszük tudomásul például a napról napra kibontakozó nagy gyerekkori traumát, az édesapa korai elvesztését, ha nem összefoglalóan értesülünk róla, hanem a hétköznapiakba ágyazott narratíva részeként szembesülünk vele. A következőket végigvitt adatgyűjtésnek minőségi hozadéka lett: mindaz, amit szeletekben innen-onnan ismertünk, a családi levelezés, a saját levelezés, a róla

szóló feljegyzések és cikkek összerendezett adatai egy új minőségű rendszert, egy más dimenziót nyitnak meg a kronológia olvasója előtt. Egy életút összetett története követhető végig úgy, hogy ráadásul az adatok értelmezhetősége nyitott marad. Az olvasás egyszerre élvezetes, elgondolkodtató, filológiaiailag pontosan tájékoztató, de egyúttal állandóan aktív szellemi részvételt is igényel.

E kronológia minden időhöz köthető adat dokumentálására törekvő módszerének egyik lényegi eleme éppen ez a nyitottság. Ennek része az is, hogy nemcsak a különböző forrásokból kikövetkeztetett dátumokat, hanem az adatok önmozgásának, történeti alakulásának folyamatát is érzékeltetni akarja. Mindez nagyon fontos, ám a mára nyilvánvalóan hibássá vált adatok dokumentálása esetében felesleges adathalmazához vezet, nem lehet indok az, hogy a szakirodalomban előforduló minden dátumnak, a korrektség jegyében, ugyanabban a formában visszakereshetőnek kell lennie a kronológiában. A befogadást és tájékozódást az idejét múlt dátumok megőrzése most még kevésbé zavarja, ám a következő kötetek zsúfoltabb éveiben ez a konstrukció kezelhetetlenné válhat. Vegyünk egy könnyen átlátható példát. A *Campagna éneke* című vers kapcsán a szakirodalom sokáig úgy vélte, hogy a költemény 1908 nyarán, Babits első olaszországi útja során keletkezett. Azonban Babits Szilasi Vilmosnak tett vallomásaiban azt írja, hogy a vers „Tivoli-ba menve / a nagyon forró / vicinálison” keletkezett (ItK, 1994, 755), maga a cím is a Lazio tartományban található Campagna Romana nevű, Róma környéki terület nevére utal. Ma már tudjuk, hogy Babits nem első, 1908-as útja során járt a Róma környéki Tivoliban, hanem 1909-ben Ambró-

zy Pállal együtt. Mint Róna Judit kronológiája is pontosan számba veszi, 1908 augusztusában Babits csak Velencében töltött egy hetet (443–446), ennél délebbre, vagyis Róma környékére ekkor nem utazott. A BABITS Mihály *Összegyűjtött versei* című (Bp., Szépirodalmi, 1977, 117) kötetben Belia György által megadott, 1908 nyarára utaló keletkezési időpont tehát, melyet MELCZER Tibor is átvett a Babits-kéziratkatalógusban (Bp., Argumentum, 1994), kétségtelenül téves. Egyszerűen összekeveredtek a két út adatai, vagyis véleményem szerint ma már önálló kronológiai tételként nem kellene ezen az időpontra feltüntetni a verset (440), még akkor sem, ha ez a szakirodalomban több, hangsúlyos helyen így fordul elő. Nem célszerű azt a kezdeti gyűjtési szempontot is kiszolgálni, hogy az *Összegyűjtött versek* hibás dátuma alapján főadatként is visszakereshetők legyenek a vers keletkezésének körülményei. Az ehhez hasonló megoldások csak a befogadást nehezítik, hiszen az olvasót felesleges felülbírási munkára kényszerítik. Vagyis a szakirodalomban elterjedt különböző pontosságú vagy bizonyosan téves dátumokat a *megoldható* esetekben kerülendő lenne fő kronológiai dátumként kezelni, ahogy ezt Róna Judit teszi, itt nem kellene a nyitottság jegyében az olvasóra hárítani a döntést, hanem az összegyűjtött filológiai adatok birtokában a szerkesztőnek kellene felvállalnia azt. Ebben az esetben tehát elég lenne a legpontosabbnak tartott kronológiai dátum (1909. augusztus) hivatkozási részében kiegészítő információként megemlíteni a korábbi, téves 1908-as dátumot. (A visszakereshetőség kérdését a szöveg internetes hozzáférése megkönnyítené, de maga a nyomtatott forma is rendelkezik

nagyon jól kezelhető cím- és névmutatóval.) Természetesen vannak olyan események, adatok, keletkezési dátumok, amelyeknek bizonytalanságát jelezni kell, s épp ezért több időponti helyen is szerepeltetni lehet létüket, megtörténésüket. Az ilyen típusú ide-oda utalások számát a későbbiekben azért is érdemes csökkenteni, mert olyan óriási mennyiségű eltérő, illetve téves információkat szolgáltató szakirodalom kerül sorra a következő évtizedek anyagában (gondoljunk például a Rákosi Jenő által indított sajtóhadjáratra, vagy József Attila Baumgarten-díjára, a Nyugat-szerkesztés átvételére), hogy képtelenség lesz az eligazodás a mostani, minden adatot főhelyen szerepeltető rendszer szerint. A további köteteket illetően mindenképp termékenyebb lenne az értelmezői, szelektálói szerep megerősítése.

A besorolás rendjéről Róna Judit azt írja, hogy a „tágabb időperiódusok esetében az első adatot részesíti előnyben, tehát például az 1901–1902-es jelölésű események az 1901-es év végéhez kerülnek, 1901 tavasza 1901. március előtt áll. (Ez a fölfogás nyilvánvalóan csupán egy lehetőség a sok közül, a lényege az, hogy az egész munkán következetesen érvényesüljön.)” (22.) Róna Judit elismerésre méltó, szigorú következetességgel viszi végig koncepcióját a kötetben. Az elv helyes, de a megvalósítás során szintén tanácsos lenne az értelmezői hozzáállás erősítése, a szigorúbb rostálás, az összevonás megvalósítása. Ugyanis a szakirodalomban elterjedt különböző megfogalmazású vagy pontoságú dátumokat véleményem szerint nem szükséges minden előforduló formában feltüntetni, s az utalási rendszerben formailag továbbgörgetni. Ebben az esetben is érdemes most csak egy jellemző példá-

ra, a Fogarason lezajló úgynevezett Emma-szerelem feltüntetésének kronológiai helyére reflektálni. Róna Judit a szakirodalomban található gyakori megfogalmazás alapján felveszi őszi adatként, így a saját szabálya szerint helyesen jár el, amikor a leírást a szeptember elsejei adatok elé sorolja ezzel a címmel: „Fogarás, 1908. ősz vagy tél eleje, október vége, november eleje”. (458) Mégis zavaró az elhelyezés, hiszen már a kronológiai felcímből is következik, hogy Babits nem szeptember legelején esett szerelembé, illetve semmiképp se szeptember előtt. A költő maga így emlékszik vissza a történetekre, ahogy ezt a kronológiában is olvashatjuk: „Egy távoli kisvárosban voltam akkor [...]. Mindennap haboskávét ettem a cukrászdában, csak hogy őt láthassam.” (458.) Tehát érzékelhető ebből, hogy a kapcsolat kialakulását nyilván találkozások sora előzte meg. Csányi László illetve Rába György kutatásai alapján nyilvánvaló, hogy egy olyan lassan alakuló történetről van szó, amely a fogarasi megérkezés után, szeptember, talán október folyamán zajlik, s ha nem is tudjuk pontosan, hogy mikor teljesedik ki szerelmivé a habos kávé mellett lassan bimbózó kapcsolat, annyi bizonyosra vehető, hogy nem azonnal a megérkezés időpontjában, szeptember első napján. Ezzel szemben Babits Ambrózy Pállal való megismerkedésének kronológiai elhelyezésére, csupán az időpont megfogalmazásának köszönhetően, a szeptembert leíró események után kerülhet sor, a következő felcím alatt: „Fogarás, 1908. szeptembertől”. Adatként pedig ez olvasható: „Babits mindjárt első fogarasi napjaiban barátságot köt Ambrózy Pállal, latin–görög szakos tanárral” (475). Ugyanez alatt a kronológiai felcím alatt a következő leírás is sze-

repel: „Babits egyik legkedvesebb tartózkodási helye, a Fő tér északi sarkán levő Chyba-féle előkelő kis cukrászda.” (475.) Tudjuk, Babits itt hörpölgette habos kávéját a párdücléptű cukrászkisasszony társaságát keresve. E két adathoz hasonlóan lehetett volna találni egy olyan kronológiai formulát, amelynek alapján későbbre, nem a tanévkezdés előtti helyre került volna az Emma-szerelem első megemlézése. Rugalmasabban kezelve a szakirodalmi megfogalmazásokat, ahol valóban általánosan csak 1908 őszét emlegetik, itt is például az „1908. szeptembertől” formulát lehetett volna alkalmazni: ekkor az idővonal reálisabb helyére kerülhetne a kapcsolat kezdetének első megnevezése. Ez a befogadást könnyebbé tenné, az összefüggések felismerését jobban segítené. Azért érdemes erre a módszertani vonatkozásra is odafigyelni, mert hasonlóan a hibássá vált adatok fő helyen való feltüntetéséhez, ebben az esetben is kezelhetetlenné válhat a Babits életének elkövetkezendő évtizedeiben ránk zúduló tonnányi életrajzi anyag. Elengedhetetlenül szükség lesz egy áramvonalasabb kronológiai eljárás kialakítására.

Bevezetőjében Róna Judit saját módszerének egyik lényegét a kronológia célirányosságának tágasságában határozza meg: az ő kronológiája „nem szűkít, hanem *mindent* rögzíteni próbál, lényegi célja nem a »lekerékezés«, hanem éppen a föltárás, a mindig-mindenre-nyitottság, s adatait semmiféle előre elgondolt elképzelésnek nem rendelheti alá.” (12.) Valamint azt hangsúlyozza, hogy a munka folyamán „nem kérdez rá arra, mi tekinthető adatnak, hanem lehetőség szerint minden információt adattá alakít, és időhöz rendel”. (19.) Ez a nyitottság első pillantásra, egy külső szemlélőnek, túl tágasnak tűnhet, ám

éppen ez a nyitottság az, amely egyrészt életszerűvé teszi a kronológiát, miközben olvassuk, hiszen életünk eseményei sem mindig célirányosak, másrészt ez a nyitottság néha olyan datálási fogódzót is tud nyújtani, melyre minden adatot gyűjtő filológus áhítozik. A kronológia egyik legnagyobb ajándéka volt számomra, mikor még kéziratban, több mint egy évtizede olvastam, hogy felhívta figyelmemet egy adatra, mely az akkor készülő könyvem egyik legnagyobb datálási problémáját segítette megoldani. A Babits család tagjai (anya és lánya külön-külön) 1909 januárjában szokásosan aggódó hangú levelükben figyelmeztetik a költőt, vigyázzon, nehogy elkapja a tifuszt. Mikor olvastam a kronológiát, felkaptam a fejem erre az adatra, hiszen Babits a *Levél Tomiból* vers keletkezésének körülményeire Szabó Lőrincnek emlékezve így beszél: „Sok bivaly van erre és tifuszjárvány volt akkortájtban: ezért van »tifusszal mérgezi a kutakat«.” (It, 1975, 454.) A levelek pontos dátuma megvilágosította ezt a kis szót: „akkortájtban”. Ennek az adatnak a birtokában kezdem tovább kutatni, vajon a Fogaras és Vidékében ejtenek-e szót a járványról. S valóban, a hetilap már 1908 novemberében jelzi a veszélyt: „A tifusz Szebenben újra fellépett. [...] Jó volna itt is vigyázni, mert van vagy 5–600 kút a városban, amelynek a vize rossz és ihatatlan.” S bár a járvány maga szerencsére nem terjedt át Fogarasra, de a rossz vizű kutak veszélyeztetettségéről még többször is írni fognak az újságban. E felfedezés után végigolvastam 1911 nyaráig a Fogaras és Vidéke minden hírét, s mivel más évben nem írtak a tifusz veszélyéről, levonhattam a következtetést, hogy minden bizonnyal ez az 1908–1909 telén pusztító járvány az

életrajzi alapja a versnek. A datálás további körülményeit most nem részletezem, de tény, hogy ez volt az egyik döntő, első pillantásra lényegtelennek látszó adat, mely az *Angyalos könyv* harmadik füzeté új kronológiai rendjének felállításához hozzásegített.

Kiemelendő érdeme e munkának, hogy a kritikai szemléletet mindvégig következetesen érvényesíti. Róna Judit minden adatot követően, külön bekezdésben megadja a forrásjegyzéket, de ami ennél fontosabb, jegyzeteiben a kronológia főszövegével ellentétes információt tartalmazó forrás(ok)ra is következetesen, de roppant szerényen, felhívja a figyelmet. A Vesd össze (vö.) formulát használva több mint 350 (!) alkalommal tárja fel a gyakran öröklődő pontatlanságokat, tévedéseket, eltéréseket, melyek Babits esetében az elmúlt évtizedek folyamán sokszor politikai háttérű csúsztatásokkal is terhelték voltak. A lelőhely megnevezése után egy rövid leírásban általában azt is megjelöli, hogy miben áll ez a különbség: például jelzi, ha a forrásban eltérő dátum vagy név szerepel, mint az azt feldolgozó irodalomtörténeti közleményben. Ez a megvesztegethetetlenül következetes, pártatlan szemlélet nemcsak filológiai módszerként, hanem tudósi és emberi attitűdként is példaadó.

A kronológia anyaggyűjtésének kezdetén olyan típusú alap kutatás folyt Róna Judit részvételével, amely akkor még megelőzte a levelezés és a regények kritikai kiadásának feldolgozó munkáját: azokból a kéziratokból dolgozott, amelyek azóta már kötetekben megjelentek. Ezekre az akkor úttörő adatokra épülhetett például a versek keletkezéstörténeti vizsgálata. A most megjelent kötetben nemcsak a kéziratok, hanem az elmúlt 10–15 évben óriásira duz-

adt, a pálya első szakaszát feldolgozó szakirodalom, a kritikai kiadások eredményeinek kronológiába való visszaforgatása is megtörtént. A kritikai kiadás nemrég megjelent, *Esszék, tanulmányok, kritikák* (s. a. r. HIBSCH Sándor, PIENTÁK Attila, Bp., Argumentum, 2010) című kötete, valamint a *Babits és Fogaras* című, CSOKONAI ILLÉS Sándor által kiadott, tanulmányokat és forrásanyagokat tartalmazó kötet (Bp., Argumentum, 2010) gazdag anyaga is beépítésre került.

Róna Judit munkájának nagy előnye, hogy nemcsak filológiai adatok halmazaként, hanem életrajzként, élvezetes olvasmányként is lehet forgatni. Sallangmentes, tiszta, lényegre törő stílusa irigylésre méltó. A hétköznapi eseményekből építkező kronológia egy új, izgalmas, teljesebb Babits-kép kialakításához segít hozzá, s ha e mondatot kimondom, máris az elméleti problémák, az életrajzok megítélésének kérdésével kapcsolatosan zajló elméleti viták közepébe találok. Hiszen tudjuk, hogy az elmúlt fél évszázad irodalomelméleti munkáiban az életrajzzal mint műfajjal szemben nagyon erős kritikai vélemények fogalmazódtak meg. Megkérdőjeleződött a szerző szerepe, s előtérbe került a műnek a befogadói értelmezést előtérbe helyező gondolata Roland Barthes-tól kezdve Michel Foucault-n és Jacques Derridán át Paul de Manig. Róna Judit munkája egyszerűen jelenlétével, alapos, elfogultságoktól mentes, a mikrotörténeteket előtérbe helyező, megrendítően nagy volumenű teljesítményével nemcsak arra ösztönöz mindnyájunkat, hogy Babits-képünket továbbépítsük, hanem arra is, hogy újragondoljuk az életút és az életmű kapcsolatának elméleti kérdéseit.

Kelevéz Ágnes

NYUGAT NÉPE. TANULMÁNYOK A NYUGATRÓL ÉS KORÁRÓL

Szerkesztőbizottság Angyalosi Gergely, E. Csorba Csilla, Kulcsár Szabó Ernő, Tverdota György, a szövegeket gondozta Sárközi Éva, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2009, 439 l. + 8 l. képmelléklet.

Az elmúlt évtized több olyan irodalomtörténeti évforduló megünneplésére is alkalmat szolgáltatott, amely természetszerűleg járt együtt konferenciák szervezésével és ennek nyomán tanulmánykötetek kiadásával. 2005-ben például a József Attila-centenárium, majd ezt követően a Babits-évforduló adott lehetőséget egy ilyen típusú irodalomtörténeti tiszteletadásra, ami egyúttal a magyar irodalmi hagyomány két meghatározó szereplőjével kapcsolatos új kérdésfeltevésekre is alkalmat biztosított. Külön elemzést igényelne az említett vállalkozások eredményeinek vizsgálata annak fényében, hogy az irodalomtörténeti kérdések iránti érdeklődés határozottan visszaszorulni látszik a magyar irodalomtudományban. Mindezt a folyamatot pedig paradox módon éppen megerősíti, hogy az elmúlt időszakban két olyan összefoglaló irodalomtörténeti munka is született (*A magyar irodalom története*, valamint a *Magyar irodalom*), melyek széleskörű vitákra adhattak alkalmat.

A 2008 októberében a Petőfi Irodalmi Múzeum, az MTA Irodalomtudományi Intézete és az ELTE Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézete által a Nyugat megalapításának századik évfordulója alkalmából közösen rendezett háromnapos konferencia éppen a fent említett sorozatba illeszthető. A tanácskozás a folyóirat létrehozásán kívül még – ahogy erre Tverdota György is rámutat az egy évvel később megjelent tanulmánykötet utószavában (*A Nyugat-konferencia élébe és a Nyugat népe kötet végére*) – egy 1971-ben a Petőfi

Irodalmi Múzeumban a Nyugatról rendezett kiállításnak és konferenciának is emléket állított.

A kötet egyik belső címlapjának hátoldalán azt olvashatjuk, hogy a benne szereplő tanulmányok a konferencián elhangzott előadások szerkesztett, bővített, jegyzetekkel ellátott változatai. A szerkesztendő anyag tematikai sokféleségéből következtethetünk, hogy a kötet egyes ciklusai az általánosabb bevezető résztől eltekintve (*Áttekintés*) a Nyugat egyes korszakait alapul vevő kronológiai beosztást követik (*Nyugat 1908–1919, Nyugat, húszas évek, A Nyugat utolsó évtizede és utóélete*). Az említett felosztás azonban tulajdonképpen csak annyit tett lehetővé, hogy a Nyugathoz csak közvetve tartozó témák is megjelenjenek a kötetben. A gyűjteményben található szövegek jelentős része csak áttekintően kapcsolódik – általában csak a vizsgált szerzőn keresztül – a folyóirathoz. Véleményem szerint ezek a szövegek képviselik a kötet legváltozatosabb színvonalú írásait. Payer Imre Ady Endre kuruc verseivel, N. Pál József a költő utolsó hónapjaival, Rákai Orsolya Kaffka Margit *Állomások* című regényével, Buda Attila, Földes Györgyi és Dávidházi Péter Babits Mihállyal, Gintli Tibor Cholnoky Viktorral, Bartal Mária Weöres Sándorral, Cséve Anna Móricz Zsigmonddal, míg Frank Tibor Ignótusnak az USA-ban töltött éveivel foglalkozik. Összességében elmondható, hogy ritkán fordul elő ezekben a szövegekben olyan utalás, ami közvetlenül a Nyugatra, pontosabban az elemzett szerző

és a folyóirat viszonyára vonatkozna. Az említett tanulmányoknak a kötet témájához való kapcsolódása gyakran csak abban merül ki, hogy a vizsgált szöveg a Nyugatban jelent meg. Kiemelkedik e csoportból Szegedy-Maszák Mihály írása az *Édes Annáról* és Dávidházi Péter tanulmánya a *Jónás könyvéről*. Egyik sem kapcsolódik közvetlenül a Nyugathoz, és feltételezhetően senkinek sem jutna eszébe ezeket a kitűnő elemzéseket ebben a kötetben keresni. Véleményem szerint a csoportba tartozó írások közül egyedül Veres András Kosztolányi-tanulmánya valósítja meg azt az elképzelést, amit az olvasó joggal elvárhatna (*Kosztolányi Nyugatja és a Nyugat Kosztolányija*). Veres ugyanis írásában végigköveti Kosztolányi és a Nyugat kezdetektől fogva ellentmondásos viszonyának állomásait a lap megalapításától egészen az író-költő haláláig.

Korántsem jelentenének ezek az írások a kötetben akkora problémát, ha egy különálló fejezetet szenteltek volna nekik, ami egyben azt is jelenti, hogy az egybegyűjtött szövegek tematikus alapon történő ciklusokba rendezése sokkal átláthatóbbá tehetné volna az egész szövegkorpust, mint az időrendi szempont erőteljes érvényesítése. Az itt publikált írások közül ugyanis némelyek a folyóirat működésével és ennek egyes területeivel, mások az ezt körülvevő külföldi és belföldi miliővel, míg egy harmadik csoport a Nyugat egyes szerzőivel foglalkozik. A *Nyugat népe* tanulmánykötet olvasója elsősorban a Nyugatra mint a huszadik század magyar irodalmának egyik legfontosabb kánon- és hagyományteremtő kulturális médiumára kíváncsi: a szerkesztők esztétikai elveire, a lap strukturális felépítésére és ennek változásaira, valamint a kortárs belföldi és

külföldi kulturális miliőben betöltött pozíciójára (és az ezzel összefüggésben lezajlott külső és belső vitákra). Az olvasó érdeklődésére elsősorban azok a tanulmányok tarthatnak komoly igényt, amelyek azt mutatják be, hogy a lap miként kapcsolódik az őt megelőző irodalmi hagyományhoz és miként vált maga is a magyar kulturális tradíció meghatározó részévé.

A szerkesztési munkában érvényesülő esztétikai elvekkel kapcsolatos problémafelvetést fogalmazza meg Kulcsár Szabó Ernő bevezetésnek is felfogható tanulmánya (*A Nyugat kultúrafogalma és kulturális orientációja*), melyben a szerző egy kultúratudományi megközelítést javasol a folyóirat kulturális orientációjának vizsgálatához. Kulcsár Szabó alapkérdése, hogy egységesnek tekinthető-e a nyugatosság kulturális képzete. Mindennek megállapításához a szerző szerint egy az egész korszakot átfogó kultúratudományi alapkutatásra lenne szükség, amely meghaladja azt az álláspontot, miszerint a folyóirat csak egyfajta egységes erkölcsi humanizmust képviselt volna (15). A tanulmány második felében Kulcsár Szabó Ernő – részben saját kérdésére adott válaszként – bemutatja az Ignótus és Babits Mihály kultúrafogalma közötti különbségeket, amelyek nagy mértékben határozhatták meg a Nyugat kulturális arculatát. Ha elméleti szempontból nem is azonos, de hasonló módon közelíti meg e kérdést Angyalosi Gergely Ignótusról (*Neovojtina esztétikája*), valamint Kosztolánczy Tibor Osvát Ernőről (*Gyulai és Osvát*) szóló tanulmánya, melyekben a folyóirat első korszakát meghatározó két szerkesztő esztétikai elveinek lehetséges forrásai kerülnek bemutatásra (előbbi szöveg a kötet harmadik, míg utóbbi a második tematikai egységében találha-

tó). Az ismertett esztétikai kritériumok azonban csak néhol jelennek meg úgy e szövegekben, mint a két szerkesztő kritikai működését konkrétan befolyásoló tényezők. Az itt említett tematikai csoportba sorolható még Szilágyi Judit írása is (*A Nyugat geometriája: Szerkesztők és szerkesztetek*), aki Osvát Ernő és Babits Mihály (és kisebb részben Móricz Zsigmond) szerkesztői tevékenységének összehasonlító vizsgálatával pontos képet fest a Nyugat arculatváltozásairól a különböző szerkesztői érák alatt. Az összehasonlító elemzés szempontjai közül különösen érdekes, ahogy a kortársak karakterizáló leírásain keresztül mutatja be a Nyugat egymást követő korszakainak két emblematisz alakját. Összességében azonban elmondható, hogy az említett tematikába tartozó szövegek együttesen talán megfelelőbb képet adhattak volna a szerkesztési folyamatban megjelenő esztétikai elvekről, valamint a folyóirat saját korának irodalmában betöltött szerepéről.

A kötet tanulmányainak egy másik meghatározó részét képezik azok az írások, amelyek a folyóirat pozíciójának a feltárására tesznek kísérletet a kortárs belföldi és külföldi kulturális miliőben. Az említett pozíciókeresésnek a problémáira kérdez rá Eisemann György, aki értelmezésében (*A modernitás médiuma*) a Nyugat első címlapjának mediális üzenetében megfigyelhető térszimbolikát veszi alapul (keletre ír, nyugatra tekint), amely egyszerre jelent meg a folyóirat nevében, valamint a Beck Ö. Fülöp által készített – szintén a címlapon elhelyezett – Mikes Kelemen ábrázoló emlékérem szimbolikus értelmében. A Nyugat kulturális nyitottságát Eisemann szerint éppen az bizonyítja, hogy Ady Endre költészete, ami

kezdetektől fogva meghatározta a folyóirat profilját (mely nyugatról jön és keletre tekint) éppen a címlap mediális üzenetének a fordítottjaként értelmezhető. Mindez nem csupán a folyóirat nyitottságára mutat rá a klasszikus modernitás gyökeresen ellentétes irányzataival szemben, hanem azt a pozícióharcot is kifejezi, amit ennek médiumaként a magyar kulturális miliőben a nemzeti klasszicizmussal és az avantgárral szemben folytatott.

Különösen paradox módon jelent ez meg az utóbbi esetben, a magyar avantgárd prominens képviselőjével, Kassák Lajossal és írói körével szemben érvényesített magatartásban, akik annak ellenére is publikálhattak a folyóiratban, hogy az általuk képviselt irányzat nem felelt meg a Nyugat tudatosan vállalt profiljának. Kapanyos András tanulmánya (*A Nyugat és az avantgárd*) a magyar avantgárdnak és a klasszikus modernitást képviselő Nyugatnak ezt az ellentmondásos viszonyát mutatja be. A szerző kitér a Vörösmarty Akadémia alakuló ülésén Ady és Kassák között lezajló zöld-ing esetre, a futurizmussal kapcsolatos vitákra, valamint a Nyugat és a Ma alkotói köre között bekövetkezett átigazolásokra, amelyek mindkét oldalról egyfajta túlfolyó rendszerként működtek azáltal, hogy a saját profiljukba nem illeszthető szerzőket a másik laphoz küldték.

A nemzeti klasszicizmussal és az ezt támogató politikai rendszerrel való szembenállást Balázs Eszter írása tárgyalja (*A Magyar Figyelő frontembereinek bírálati és az értelmiségi szolidaritás példái a Nyugat íróinál*), amely e pozíciókeresésnek a korai szakaszában ismerteti egyrészt a Tisza István által ellenlappként alapított Magyar Figyelővel folytatott vitákat, másrészt azokat a fennálló kultúrpolitikával

összeütközésbe kerülő törekvéseket, amelyekkel a folyóirat szolidaritást vállalt. Balázs Eszter ennek példaként mutatja be a hazai impresszionista festészet (*A Majális-ügy*), a tanári mozgalom, a történettudomány demitologizálása melletti kiállást (*Szekfű Gyula Rákóczi-könyve*), valamint a protestantizmusról szóló vitát. Ehhez a témához kapcsolódik Schiller Erzsébet tanulmánya is, aki a Nyugat képzőművészettel foglalkozó írásain keresztül vázolja fel, hogy a folyóirat kezdetektől fogva a klasszikus modernitáshoz kapcsolódó irányzatokat támogatta, mint például Rippl-Rónai Józsefet az akadémikus festéssel szemben. Schiller Erzsébet ezen kívül azt is bemutatja, hogy a folyóiratban az impresszionista festészet melletti kiállítás nem csupán az erről szóló kritikai írásokban lelhető fel, hanem az irodalmi művek és képzőművészeti alkotások egymásra fordításának problémájaként is megjelenik, mint például az irodalmi szövegben található képleírások (*ekphraszisz*) esetében. Ennek a koncepciónak megfelelően mutat rá Schöpfung Aladár első regényének, *A pirok ruhás nőnek* lehetséges ihlető forrásaira a kortárs magyar festők munkáiban (a szóban forgó festményeket a tanulmánykötet melléklete tartalmazza).

A Nyugat külső és belső pozícióharcai különösen kiéleződtek az első világháborút követő zavaros időszakban. Ezt a korszakot veszi alapul Sipos Lajos tanulmánya (*A Nyugat és a forradalmak kora*), amely a szerzői gárda állásfoglalásait mutatja be az őszirózsás forradalomtól kezdve a Bethlen-konszolidációig. A politikailag és ideológiailag egyaránt zűrzavaros időszakot a tanulmány írója az újságban ekkor publikált társadalmi vitacikkek tükrében elemzi. Sipos véleménye szerint a folyóirat azáltal

volt képes túlélni a forradalmak korát, mert ragaszkodott eredeti célkitűzéseéhez. A Nyugat ekkori – és nem csupán kulturális – arculata azonban éppen a vitákban felvett pozícióiból derül ki (pacifista a háborúval, szemita az antiszemitékkel, revizionista Trianonnal szemben), amelyek sokkal inkább elgondolhatóak egy adott szituáció adekvát értelmezéseként, mint feloldhatóak egy általános erkölcsi humanizmusban. Valószínűleg hasonló okokra vezethető vissza az a változás, ahogy Trianont követően ártékelődik a folyóiratnak a magyar kulturális életben betöltött szerepe, mivel ekkor a Nyugat számára már a kulturális centralizáció helyett sokkal inkább a határon túlra került és regionálisan szerveződő irodalmakkal való viszonyba lépés vált hangsúlyossá. Mózes Huba írása egyrészt az erdélyi irodalmi élet intézményes kereteinek Trianont követő megszervezését (mely többek között az Erdélyi Helikon folyóirat illetve az Erdélyi Szépművészeti Céh könyvkiadó megalapítását jelentette), másrészt ennek a Nyugattal való kapcsolatát követi nyomon, ami nem csupán egymás szerzőinek kölcsönös publikálását jelentette, hanem a Nyugat elvi állásfoglalásait is az Erdélyi Helikon alkotói mellett.

A Nyugatnak a nemzeti klasszicizmus-hoz fűződő viszonyát sohasem az elutasítás jellemezte, hanem az olyan kísérletek támogatása, amelyek e hagyomány megújításának a modern megközelítését képviselték. Kenyeres Zoltán két, a folyóiraton belül lezajlott vitán keresztül vázolja fel a tradíciónak a „nyugatos” recepcióját, amely többek között ebből kifolyólag karolta fel Bartók Béla és Kodály Zoltán törekvéseit. Mind az Erdélyi-ügyet, mind pedig az asszimiláció-vitát Kenyeres úgy tár-

gyalja, mint amelyek részben a népi-urbánus ellentétre vezethetők vissza. Az Erdélyi-vita azonban éppen annak következtében bontakozott ki, hogy Ignótus Pál Erdélyi József lírájában nehezmenyeezte a Nyugat által támogatott irányvonal hiányát. A folyóiratnak a nemzeti klasszicizmus hagyományához való kapcsolódási igényére hasonló módon világít rá, hogy 1923-ban megjelenhetett a Nyugat Petőfi-száma, amelyet Margócsy István egyértelműen úgy értékel, mint a Nyugatban jelen lévő Petőfi-kultusz példáját (*Petőfi a Nyugatban*). A folyóiratban folyamatosan jelen lévő Petőfi-recepció Margócsy szerint úgy értelmezhető, mint a „Nyugat irodalomtörténeti önelhelyezési próbálkozása” az egyetlen kánonban, ami rendelkezésre állt.

A hagyományhoz való kapcsolódás mellett azonban a Nyugat arra is törekedett, hogy saját szerzői körének kanonizálásával létrehozza saját tradícióját. Kelevéz Ágnes úgy mutatja be a szerzői kör népszerűsítését szolgáló matinékat, szerzői esteket, mint amelyek már kezdetektől fogva az egyes alkotók kanonizációjára tettek kísérletet. A szerzők kanonikus helyének legitimációjára szolgáltak a Nyugat jubileumi (Ady, Osvát, Móricz, Babits, Ignótus, Gellért) és emlékszámai, melyek lapjain az ünnepelt alkotót a gárda többi tagja méltatta. Az ünnepi számok azonban ritkán tartalmaztak mélyebb, elemző írásokat, hanem sokkal inkább megmaradtak a köszöntés vagy az emlékezés szintjén. Az egyes szerzőknek a kánonon belül elfoglalt pozícióját viszont egyértelműen jelezte az őt méltató személyek száma.

A folyóiratnak a nyugati kulturális miliőben elfoglalt helyét a tanulmánykötetben egyrészt Széchenyi Ágnes a Nyugat

Vészi József és Hatvany Lajos által szerkesztett fióklapjáról, a mindösszesen egy évfolyamot megért Jung Ungarnról szóló tanulmánya, másrészt Tverdota Györgynek a folyóiratot francia testvérlapjával, a Nouvelle Revue Française-zal összehasonlító írása világítja meg. Széchenyi úgy értelmezi a Jung Ungarnt, mint ami már Trianont megelőzően azt a célt tűzte ki maga elé, hogy úgy mutassa fel külföldön a magyar kultúra teljesítményeit, hogy ezáltal képes legyen felszámolni azokat az előítéleteket, amelyek például egy magyar művészeket bemutató 1910-es berlini tárlat kapcsán hangzottak el. Tverdota György írása a Nyugatnak és a Nouvelle Revue Française-nak az összehasonlító elemzése, amelyben megállapítja, hogy annak ellenére, hogy mindkét lap hasonló álláspontot képvisel az avantgárdval és az akadémikus művészettel szemben, mégis egyértelműen befolyásolja őket szinte gyökeresen eltérő kulturális környezetük, amit például az is bemutat, ahogy eltérően értékelik Julien Benda könyvét, *Az írástudók árulását*. Tverdota szerint azonban nem minden esetben beszélhetünk a Nyugat megkérdőjelezéséről a francia lappal szemben, mivel a pszichoanalízis recepciója a magyar folyóiratban már sokkal korábban bekövetkezett.

Végül a Nyugat elhelyezéséhez a magyar kulturális tradícióban hozzátartozik a folyóirat utóéletének a tárgyalása. Rónay László tanulmánya a Nyugat egyik legfontosabb szellemi örököseként mutatja be a vele néhány évig párhuzamosan működő Vigiliát. 1971-ben, a Nyugat megszűnésének 30. évfordulóján – a Petőfi Irodalmi Múzeumban rendezett kiállítással egy időben – a Vigilia egy emlékszámot jelentetett meg. Az emlékezések között ott találjuk Ottlik Géza, Nemes Nagy Ágnes,

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények
2012. CXVI. évfolyam 6. szám

Mándy Iván és Zelk Zoltán írásait. Rónay László ezeket a méltatásokat és emlékezéseket veszi sorra, hogy végül rámutasson a nyugatos hagyomány egészen napjainkig tartó továbbélésére a Vigiliában.

A Nyugat által rendelkezésünkre álló örökség recepciójának következő állomása, ahogy ezt Tverdota György is említi utószavában, a jelen tanulmánykötet. Több olyan szöveg is található itt, ami megfelel az utószóban megfogalmazott célkitűzéseknek, és lehetővé teszi a Nyugat pontosabb megértését. Ennek ellenére az elkö-

vetkező időszakban mégis szükségszerűnek tűnik minden egyes hasonló típusú irodalomtörténeti vállalkozás előtt előzetesen átgondolni az elmúlt évek során szerzett tapasztalatokat. Összességében azonban elmondható, hogy a kötet léte már önmagában olyan eredmény, amely tökéletesen példázza a folyóiratnak a jelenkori irodalomtudományban betöltött szerepét, és ezzel összefüggésben a róla szóló tudományos diskurzus lehetőségeit.

Kráncz Gábor